

209ss.; Zauner, *ASNSL* cxlvii, 104; Consiglio, *RFE* xxvii, 442; Terlingen, 121-122; *DCEC* I, 375. En italià ja figura en Dante, com també el seu primitiu *balco*: «la concubina de Titone antico / già s'affacciava al *balco* d'Oriente» (*Purg.* ix, v. 2), metàfora de l'aurora que després s'ha repetit en diversos clàssics (Tasso, Cervantes) aplicada a *balcone*, *balcón*, etc. D'una variant amb consonantisme longobard rigorós sortí l'it. *palco* 'llojta' (manllevat d'aquest pel cast. i no desusat en cat.). Per a exs. en escriptors de la Renaixença, *DBal.* Cat. *balcó* està avui fonamentalment assimilada i apareix sovint en comparacions, fins toponímiques, per més que aquestes de vegades són només d'arrel mig-popular, d'altres culta del tot i degudes només als excursionistes: és el cas dels diversos *Balcó de la Reina* en llocs de gran vista o damunt cinglers (p. ex. el *Salt i Balcó de la Reina Mora* a Siurana, el *Balcó de la Reina* a la Serra de la Calderona, damunt Serra); potser és un poc més arrelat *El Balconet*, cota de 625 alt. a la Serra de Lliria. Detalls sobre el *balcó* en la casa tradicional, *BDC* xx, 138.

DERIV.: *Balcona* 'mena de balcó més gran que els altres' (*BDC* xx, 139; *Vic*, *AlcM*); «fatxadades més irregulars, alternant-se les obertures sens ordre aparent, llevat d'una grossa *balcona*, que acompanya la gran porta duellada», M. Vayreda, *Sang Nova* I, xii, 84; I, 59. *Balconet* (*BDC* xx, 139). *Balconada*, S. xvii, *DAG.*; *BDC* xx, 139; *DBal.*; a. 1901, «abocat a l'airo-sa *balconada* [del castell de Pau] / jo t'he cantat de lluny, oh Pirineu!», Maragall, *Retorn*, O. C. I, 99. *Balconejar* (Ruyra). *Balconer*: *finestra*, *-era* *Princ.*, *Bal.*; *pedra*, *-era*, *BDC* xx, 139-140; *dona balconera*. *Balconera*. *Balconeria*.

1 Rayn. cita un ex. medieval de *balcon* en la *Vida* del trobador català Guillem de Cabestany, que no ha estat comprovat per Levy, i que si és genuí no es podrà considerar com a català, i difícilment com a occità: deu ser degut a un biògraf italià que escrivia en llengua d'oc. *Balcó* apareix molt sovint en cançons i romanços dels Ss. xvi-xvii (p. ex. *Rom. llo.*, 2151); els *Tres Tambors* (213, v. 3) no deu ser posterior al S. xvi.

BALDA, mot solament català però molt antic en l'idioma i de significats diversos, en especial 'gran anella per trucar a una porta i per tancar-la', des d'on pogué passar a designar moltes altres menes d'anells i altres petits aparells per tancar una porta; és d'origen obscur però certament pre-romà, d'arrel possiblement indoeuropea, cf. angl. *bolt* 'forrellat', lit. *baldyti* 'trucar', *baldas* 'piconador'. □ 1.ª doc.: en diversos inventaris des del principi del S. xiv (1309, etc.).

Des del primer segle es troben ja la forma primitiva i l'assimilada *balla*, així com la més evolucionada (partint d'aquesta): *baula*. En un dels més antics, any 1373, ja trobem juntament les dues primeres: «de la *balla* fayl lo *beldelló* ni forrellat, et són les portes trencades...» (Miret, *Cases d. Templ. i H.*, p. 556); en un de més vell encara, del Rosselló, any 1348, i en forma llatinitzada: «*baldarum*, *gofonorum* ['golfos']

et aliorum ferramentorum», *InvolC*; «item per una *baula* a ops del portal major», mall., a. 1309, *BSAL* VIII, 263; i, de nou, *baules* any id. ibid., 269b; «per los golfos, *baules*, e per 4 jornals de un mestre, e per un forrellat que féu en una porta del dit palau», doc. barceloní de 1373 (*Hom. Rubió i Ll.* II, 516); com veurem, tenim *balda* també en inventaris de 1415 (*AlcM*), en el sentit més corrent, en d'altres de 1421, 1472, 1489, 1565, etc. Per a l'evolució fonètica ben coneguda *LD > ll > ul* puc limitar-me a remetre al meu estudi general d'aquest fenomen en *LleuresC*, pp. 214-215.

Altrament també comença aviat a aparèixer en fonts literàries amb referència a la balda de tancar; més d'un cop hi dona peu l'aplicació sovint maliciosa a les arts i costums del sexe femení o dels homes femellers, com en el *Tirant*: «com les donzelles foren fora de la cambra, la Reina posà la *balda* en la porta e dix a les donzelles que anassen a dormir --- [apellà Tirant amagat ---]» (cap. 419, *NCL* v, 171.23; *Riq.*, 1125), que ens recorda la situació en un doc. escandalós de 1374 («sentia tancar la cambra de la dita B. ab *baula* ---», Miret, *Sempre --- oques* I, 65); a l'extrem contrari: «la beata --- / que la prengué / per --- muller bona, / molt a mi cara: / serà-m avara, / no --- rastrà / tan longues falde, / e tendrà *bal-des* / en la finestra ---», *Spill*, v. 3896.

Que el mot ha tingut sempre, i de preferència, el sentit d'estri per tancar la porta, o per trucar-hi, ho proven clarament la major part d'aquests testimonis, i els altres col·leccionats pels *DAG.*, *DBal.*, *AlcM*. *DFa.*, i a penes cal insistir-hi més. Cal més aviat indicar que avui el mot segueix usant-se (i generalment amb aquest sentit) tot al llarg del domini lingüístic i des del cim del Pallars i Ribagorça (*BDC* vi, 19) (nota i dibuixos de tots els pobles de Cardós i Valls Ferrera i d'Aran [*bauada*], presos des de 1924), fins al Pirineu marítim, i fins a la Vall d'Ebo¹ i les d'Alacant i les Illes. En aquestes amb la variant popular evolucionada: «s'acosta a una taverna tancada; toca a sa *baula* de sa porta, cridant...» (*Rond.* de Mn. Alcover, *BDLC* xv, 33). Indiquem també que desborda dels límits de la llengua, cap al Nord,² a l'O. i NO.³ i al Sud,⁴ però que allí es tracta de la propagació de l'àrea d'un mot bàsicament català —en general simple manlleu, en alguns punts potser recent— més que no d'una vella creixença autòctona.

Tal com ho deixen entendre les definicions citades, moltes vegades no és per tancar amb una gran anella («aldaba») encara que això sigui el sentit més típic (veg. les dades locals, explicacions i il·lustracions, per als detalls, en el vocabulari dialectal de la Casa, *BDC* xx, 154ss.), sinó una espècie de petit i primitiu forrellat que més tard s'ha sobreposat a l'ús primitiu.⁵ Ja se sap, en efecte, que en modificar-se i anar descabdellant-se la cultura material, els noms van passant a altres coses, sovint també usades per a d'altres oficis.

Així comencen ja a documentar-nos-ho, des de finals de l'Edat Mitjana, els nostres textos d'aquest